

ЖИТТЯ СВЯТОЇ ГЕНОВЕФИ-МУЧЕНИЦІ

ЗМІСТ

ГЕНОВЕФА ПОТРАПЛЯЄ ДО В'ЯЗНИЦІ.....	2
СУМНЕ ЖИТТЯ ГЕНОВЕФИ НА ПУЩІ	7
МАТЕРИНСЬКІ ПОТІХИ ГЕНОВЕФИ НА ПУЩІ	9
ГЕНОВЕФА ДІСТАЄ ВІД ВОВКА ТЕПЛІЙ ОДЯГ	11
ГЕНОВЕФА СЛАБУЄ НА ПУЩІ.....	13
ГЕНОВЕФА ГОТУЄТЬСЯ ДО СМЕРТІ	15
СУМ ГРАФА ЗИФРИДА	17
ПОВЕРНЕННЯ ГЕНОВЕФИ ДО ЗАМКУ	21

Події розгортаються в Бельгії. Жорстока доля розпорядилася так, що Геновефа, молода графиня, разом з немовлям на руках стала жертвою людської підступності, зла та обману і опинилася на безлюдній пуші без жодних засобів для існування. Але надія на Боже милосердя допомагає їй вижити у нелегких умовах, збагнути істинну суть людського існування, виховати сина у праведному дусі, зберегти у серці віру і любов. Після смерті люди визнали Геновефу святою, бо її життя може стати прикладом для багатьох християн.

ГЕНОВЕФА ПОТРАПЛЯЄ ДО В'ЯЗНИЦІ

Дуже давно в Бельгії жила побожна родина, і була у них єдина дочка на ім'я Геновефа. Геновефа ще з дитячих літ мала гострий розум і побожне серце. Коли вечорами шестирічна дитина сиділа і пряла тоненькі нитки, з її уст виходили мудрі бесіди, що свідчили про високу свідомість дівчинки. Кожен, хто бачив її, відразу ж розумів, що у неї буде незвичайна доля. Коли Геновефі виповнилося дванадцять років, вона пішла зі своїми родичами до церкви і дуже щиро молилася. Відтоді кожної днини дівчинка ходила з маленьким кошечком у руках і розносила подарунки бідним. А коли стала дорослою, показала свою дівочу невинність. Жила чесно і побожно, наче справжній Ангел чесноти. Всі побожні батьки ставили її у приклад своїм дітям.

Граф Зифрид, один з найвідважніших лицарів, у важкому бою врятував життя князю – батькові Геновефи. Князь за це взяв його до свого дому і так полюбив, що віддав йому за дружину свою єдину дочку. У день, коли Геновефа зі своїм мужем змушена була від'їжджати з рідного дому, всі плакали за нею. Вона теж плакала і тужила, хоч дуже кохала свого чоловіка. Коли розлучалася зі своїми родичами, то їй казали: "Іди доню, май завжди Бога в серці, ніколи не звертай з правильної дороги. Тоді нам не треба буде тобою журитись". "Ти була нашим скарбом наймилішим, ти нас ніколи не засмучувала і надалі будь чесною перед Богом і людьми", – казала мати, обнявши її тремтячими руками. Потім звернулася до Зифрида: "Сину, бери її з собою, цей наш найдорожчий скарб, вона гідна тебе. Люби її і будь їй за отця і матір". І плакали Зифрид і Геновефа разом.

Батько і мати поблагословили їх. Граф посадив Геновефу на коня і подружжя вирушило в дорогу. В Зифрида був замок, збудований на високій скелі між глибокими ріками. Всі в замку чекали на їхній приїзд. Брами були прикрашені квітами. Люди з цікавістю чекали свою властительку. Коли молода пара під'їхала до замку, Геновефа злізла з коня, щиро привіталася і низько вклонилася всім людям. Люди поблагословили молоду пару. Молода графиня випросила у графа подвійну платню для слуг. Її дуже любили і слухали всі підлеглі. Зифрид і Геновефа жили в щирій згоді. Проте їхнє щире, щасливе кохання тривало лише кілька тижнів.

Одного разу, ввечері, Зифрид грав на кларнеті, а Геновефа тихенько співала пісеньку. Раптом залунала труба. Граф вибіг до конюшні, але швидко повернувся і сказав: "Війна". Нападали маври. Два посланці ввійшли до світлиці. Геновефа пригостила їх, а граф почав готуватися в дорогу.

Подаючи меч мужеві за звичаєм, Геновефа впала в його обійми. Болісні страждання огорнули її серце.

– О, мужу, що я робитиму, якщо ти більше не повернешся?!

– Заспокійся, жінко, без Божої волі не загину. Не журися, мила, за мною. Я залишаю тобі опіку на над своїм графством, свого вірного маршала, якому все довіряю, – сказав граф. Попрощався з усіма та й поїхав на війну, залишивши Геновефу в горі та розпуці.

Після від'їзду мужа Геновефа в сльозах та горі жила у замку. Вона часто ходила на Службу Божу до каплички і щиро молилася за свого чоловіка. У вільний час молода графиня скликала дівчат зі села і навчала їх усяким жіночим роботам. Так само, як і з малих літ, Геновефа обдаровувала бідних чим могла. Ніколи не затримувала їхньої платні.

Вірний маршал князя називався Голя. Він був дуже хитрою людиною і вмів

кожного собі підкорити. Після від'їзду графа, опікун господарював як на власному майні. Одягався краще від графа, влаштовував великі бенкети, кривдив усіх тільки Геновефі віддавав велику шану.

Геновефа з ним рідко розмовляла, була обережною, проте Голя став чим раз сміливіше підходити і розмовляти з нею, як з жінкою. Геновефа посварилася з ним, вимагаючи змінити свою поведінку і відношення до себе, бо граф йому цього не пробачить. В серці вона відчувала велике зло і про все написала своєму чоловікові, вказавши, що Голя є хитра і зла людина, а не вірний друг.

Хитрий Голя за всім стежив. Коли Геновефа давала посланцеві лист, він заскочив до кімнати і вбив невинного слугу мечем, наробивши при цьому гвалту. Всі люди в замку збіглися на той крик і побачили Геновефу зомлілу, а слугу – в крові. Голя розповів їм таку безсоромну брехню на Геновефу, що люди зі встиду зарум'яніли. Потім Голя написав листа до графа, у якому звинувачував Геновефу у зраді, та зазначив, що невірну і грішну жінку наказав кинути слугам до в'язниці. Голя знав, що граф є дуже добрий, але зраду він не пробачить – у нього не буде серця, не буде милосердя.

Вежа, яку називали "неможливою", була для злочинців найстрашнішим місцем замку. Геновефа завжди переживала за бідних в'язнів, а тепер сама потрапила до темної сирі в'язниці. Тут вона плакала і вдень, і вночі. Очі з плачу глибоко запалися. Жити допомагала молитва: "Отче Небесний, тут під землею глибоко сиджу і зітхаю до Тебе. Я тепер всіма принижена, окрім Тебе не маю більше нікого. Ніяке око милосердя тут мене не бачить і мій голос до людського слуху не доходить. А Ти, Господи, бачиш сльози мої, зітхання, бо Ти є всюди присутній – і в темниці в кожному куточку. Батько і мати нічого не знають, а чоловік від мене далеко. Рука ласкава моїх приятелів мені не допоможе, а Твоя рука не одпустить. Ти двері цієї темниці відкрити можеш. О, умилосердися наді мною. Ти найліпший. Боже!" І кожен раз, читаючи молитву, Геновефа журилася і гірко плакала. Думала, чого така нещасна, воліла б бути на місці графині жебрачкою. На всіх людей сонце світить і місяць, вони дихають свіжим повітрям, а їй тут, у темниці, гірше від усіх. І далі молилася: "Ти, Боже, є самотнім серцем моїм". І, раптом, наче почувала в серці: "Не плач, Геновефо, бо маєш ще багато терпіти".

Вже кілька місяців до Геновефи ніхто не приходив, окрім Голя, який постійно повторював свою вимогу, обіцяв, що звільнить її з в'язниці в обмін на жіночу честь. Геновефа щоразу відмовлялася: "Краще мені бути невинною, перед людьми зганьбленою, ніж справді нечистою ходити. Краще мені тут у в'язниці вмерти, ніж такою ціною на троні сидіти!" Геновефа терпіла все більше і більше. З часом зрозуміла, що вона вагітна.

Прийшла година, що привела на світ сина. Притискаючи до грудей немовля, мати промовляла: "Мила моя дитино, ти тут в такому страшному місці народилася на світ Божий. Що я тут зроблю: пеленочки не маю – нічим тебе повити; ніхто мені не дасть ложки теплої страви. Як твоя мати знесилена може тебе плекати? О, мури, котрі наді мною, нащо мою дитину окроплюєте тою студеною водою? Чи може і ви такі немилосердні, як Голя?" Після цього клякнула, до неба підняла тремтячими руками дитину й зі сльозами на очах промовила: "О, Боже, Ти обдарував мене цією дитиною. Віддаю його Тобі, бо до церкви не можу його занести і охрестити. Сама заступаю місце кумів і священників. Присягаю Тобі, Боже, якщо буду жити, то буду виховувати сина на твою славу!" І назвала його Болеславом. "А сльози матері нехай будуть тобі крижмою, – тоді подивилася на шматок чорного хліба і вимовила, – це буде їжа для тебе і для мене. Для тебе зм'ягчу його сльозами. О, Боже, зглянься з неба на моє дитятко. Дорога моя квітко, як ти в цій темниці без сонця і без світла, без свіжого повітря скоро зів'янеш. О, Боже, як я його люблю, але Ти більше нас любиш, а я – мати своєї дитини".

В тій хвилині хлопчик пробудився і вперше посміхнувся. Притискаючи його до серця, мати сказала: "Смієшся, дитино, не знаєш мого горя. Твій сміх більше говорить, аніж тисяча слів!"

За кілька днів Голя злісно сказав до неї: "Доки ти ще думаєш безумною бути і думок про чесність не покидати! Умилосердися хоч над дитиною, бо як не піддаєшся моїй волі, то нехай мене Бог скарає, але ти згинеш разом зі нею". Геновефа спокійно відповіла:

"Волю сто раз умерти, ніж мала би перед Богом і людьми та перед дорогим чоловіком нечистою бути". Розлучений Голя вийшов, з усієї сили гримнув дверима.

Уночі хтось застукав у маленьке віконце в'язниці:

– Геновефо, ти спиш? Щось тобі мушу сказати, – почувся дівочий голос.

– О, Боже мій, – ледве вимовила з плачу Геновефа, – хто ти є?

– Я – дочка сторожа цієї в'язниці, Берта, котру ти відвідувала, коли я була хвора. Хочу тобі щиро віддячити. Принесла тобі страшну звістку, що ти цієї ночі мусиш вмерти. Так наказав твій муж, котрий повірив брехні Голя. Господи, змилося, бо і дитина мусить вмерти разом з тобою! Пані моя, може маєш щось тайне – не бери з собою у домовину. Я колись ще зможу довести твою невинність. Скажи, якщо зможеш.

– Приятелько моя, – сказала Геновефа, – принеси мені свічку, чорнило і папір.

Дівчина миттю принесла все необхідне, і Геновефа почала писати листа до свого чоловіка.

"Любий мій муже! У в'язниці на твердому камені пишу тобі листа. Коли будеш читати, тоді серце буде спочивати у труні, бо я за декілька годин стану перед судом Божим. Як віроломну мене на смерть засуджено, але Бог свідок, що невинною умираю. Перед лицем його тобі присягаю перед моєю смертю. Повір мені, лиш за тобою, дорогий муже, мені жаль, бо знаю, що ти обдурений, тому що ніколи б ти не віддав свою жінку з дитиною на смерть. Колись обман викриється і ти зрозумієш, що був обдурений, але не печалься. Молися, щоб Бог простив тобі цю провину. І тепер не страчай більше нікого, доки сам не переконаєшся у його вині. Нехай буде та помилка твоя перша і остання. І не сумуй, бо смуток нічому не допоможе. Пам'ятай, що в небі побачиш свою вірну Геновефу. Знай, там уже ніхто нас не розлучить. Дуже дякую тобі за любов, котра зігрівала наше серця у перші дні нашого шлюбу. Я беру її з собою у гріб. Молю, моїм стареньким родичам будь вірним сином, потішай їх у смутку, бо я вже не зможу до них написати. Година моєї смерті уже близько. Скажи їм, що невинно я померла і перед смертю про них пам'ятала. Ще тебе прошу, не вбивай Голя. Прости йому, як і я йому прощаю. Пам'ятай мою просьбу: я не хочу, щоб через мене пролилася хоч крапля крові, не мстися тим, котрі мені будуть голову стинати. Знай, що кухар невинно замордований. Пам'ятай про його жінку і діток. Оголоси його невинність перед усіма людьми. Ту добру дівчину, котра тобі цей лист передасть, нагороди, бо вона одна мені є вірною. Будь милосердний до людей, не покладай на них всілякі тягарі, дбай за їхнє добро, вислуховуй кожного, хто до тебе прийде. Я думала, що буду матір'ю підданих, а Господь судив інакше, то заступи ти за мене. А тепер прощаюся останній раз з тобою. Не плач за мною, дорогий муже. Бо я умираю не такою, як мене Голя осквернив. Я умираю, як Ісус Христос.

А тепер прощай і молися за мою душу. Отже, умираю і застаюся твоєю супругою".

Геновефа закінчила писати лист і подала його дівчині. На пам'ять подарувала їй низку дорогих перлів і сказала: "Прийми ці перли за вірну прислугу, не вір нікому, лише одному Господу Богу. Я ніколи не думала, щоб мій муж наказав мені голову стягти. Уповай на Бога і Господь тебе ніколи не опустить. А тепер бувай здорова, бо я ще хочу помолитися перед смертю, поки буду з цим світом прощатися". Лише Берта встигла відійти від вікна, як відчинилися двері в'язниці і всередину увійшли два драби. Один з них держав смолоскип запалений, а другий – широкий голий меч.

Геновефа стояла на колінах на землі, притиснувши дитину до грудей, і гаряче молилася до Господа Бога.

Встань, графине, – сказав другий драб грубим голосом, той, що був катом і держав у руці меч – встань зараз же, візьми свою дитину і йди за нами". Геновефа закликала: "Боже милостивий, я – в твоїх руках!" Встала і пішла за ними тремтячими кроками. Вони провадили її довгими коридорами в'язниці, які, здавалось, не мали кінця. Той, що ніс палаючий смолоскип, ішов попереду, за ним ішла графиня, а на кінці поспішав кат із своїм псом. Коли прийшли до брами, окутої залізом, той що йшов попереду, витягнув з кишені ключа, відчинив браму і загасив смолоскип. Всі опинилися біля якогось лісу.

Було це пізно вночі. Небо ясніло зорями і місяцем. Не промовивши ані слова до графині, оба драби запровадили її в глибину лісу, а звідти увійшли до якогось яру, який

оточували молоді та гарні смереки і ялиці. Тут тепер відізвався грізно той, що ніс меч: "Тепер зупинись, Геновефо, і вклякни". Геновефа вклякнула. "Віддай дитину, – додав він, – а ти, Гінцу, зав'яжи тим часом їй очі хустиною".

Сказавши це, взяв дитя за ручку і підніс вгору голий меч. Геновефа затремтіла. Всі материнські почуття пробудилися в ній. Вона вирвала дитину з рук ката, пригортаючи її з усієї сили до серця, подивилася на небо і сказала м'яким голосом, який міг зм'якшити найтвердіше серця: "О, Всемогутній Боже, нехай я помру, а Ти вирятуй лише це бідне дитятко!"

"Не опирайся, – сказав грізно кат, – що має бути – станеться. Віддай свою дитину!" Але Геновефа, зібравши останні сили, зворушливим голосом сказала: "Заклинаю вас ім'ям розп'ятого Спасителя, який має з'явитися у день смерті, умилосердіться, не убивайте це невинне дитя! Радше мене убийте, бо охотно віддам своє життя за життя невинного сина. Занесіть його до моїх родичів. А коли подаруєте мені життя, задля цієї малої дитини, то я залишуся в цьому відлюдному лісі і вже ніколи не повернуся до людей. Прошу вас, вислухайте благання вашої бувшої пані, котра тепер у вас просить милосердя. Коли б я була винною, то ви могли б мене вбити, але прицінь ви, добрі люди, знаєте, що я – невинна. Коли мене уб'єте, прийде час, що будете жалкувати, що ваші серця не зм'якнули під впливом моїх слів і сліз!"

Змилосердіться тепер наді мною, а Господь Бог покаже вам милосердя в годину вашої смерті. Не дайте спокусити себе грішми до такого безбожного діла, за яке чекає вас вічна кара в пеклі. Бійтеся більше Господа Бога, ніж людей. Не проливайте невинної крові. Не ставайте нікчемними убійниками, бо кров невинно пролита кличе про пімсту до Бога, а убійник не буде мати спокою, ані на сім, ані на другім світі!"

Так Геновефа не переставала їх просити і закликати: "Подивіться лиш на небо, чи не бачите, як цей срібний місяць ховається між ялиці, аби не бути свідком цього безбожного діла?"

Як лиш побачите коли в житті червону заграву місяця, що заходить, завжди стане вам перед очима кров невинної жертви. Так, як іншим людям місяць буде світити милим ясним блиском, так прикро на вас буде глядіти кривавим обличчям.

Чи не чуєте, як вітер зашелестів сумно вершечками смerek і ялиць? Ах, змилосердіться, добрі люди, бо страх опанував ваші серця. Подивіться лиш на небо, скільки очей дивиться на нас з нього! Чи могли б ви в його обличчі довершати злочинну справу? Подумайте лиш, що над тими зірками є Бог, справедливий суддя, перед яким будете змушені дати рахунок своїх діл. А Ти, Отче Небесний, зм'ягчи серця тих людей, які мають, певно, теж жінок і дітей, аби ганьба їх підступного вчинку не впала на них!"

На ці слова розплакався той, що йшов попереду. Зворушений відізвався до свого товариша:

– Кунцу, мені з жалю крається серце. Даруймо життя нашій добрій графині. А якщо ти хочеш пролити кров, то убий спочатку Голя, який є убійником. А ця пані через ціле життя допомагала нам у біді. Чи не бачив власними очима її милосердні вчинки? Пригадай собі твою останню хворобу. Вона тебе доглядала і потішала більше, аніж твоя власна жінка.

– А прецінь графиня мусить вмерти, хоч Бог бачить, що мені це дуже прикро, – відповів Кунцу, – бо якщо ми цього не зробимо, то Голя уб'є нас, а її все одно не врятуємо. Неумолимий Голя уб'є її, хоч би вона і під землю сховалася. Зрештою знаєш, що маємо принести йому языка в доказ смерті.

– У нас ще є спосіб, – відізвався вже певнішим голосом Генц. – Нехай вона присягне, що не покине цієї пустелі, і залишиться тут назавжди, а нікчемному Голя принесемо язык твого пса. Я певен, що він не побачить цього невинного підступу... Але, як я бачу, жаль тобі твого гарненького пуделя, і волиш затопити меч в крові невинної Геновефи.

– Не знаєш мене, Гінцу, коли думаєш, що я є такий жорстокий. Бог знає, з яким трудом і жалем доводилося відбирати мені життя невинній статі. Але знаєш, що Голя помститься нам, коли довідається про все.

– Е, що там Голя, та чи він буде вічно жити? Коли граф верне з війни і дізнається про все, тоді не знаю, що нам буде. Крім того, чоловік не повинен боятися робити добре, хоч мав би і сам потерпіти.

Перекоаний тими словами Кунцу сказав:

– Нехай вже так буде, але ти, графине, мусиш нам зложити клятву, присягнути, що до кінця свого життя не підеш ніколи, нікуди з того місця. Коли Геновефа на це охоче згодилася, обережний Кунцу гострим голосом почав вимовляти страшну присягу, яку Геновефа змушена була повторювати за ним слово в слово. Гінц також мусив присягнути на свій меч, що нікому, нічого не скаже і що не буде ніколи відвідувати Геновефу. Відтак запровадили Геновефу ще дальше в глибину пуші за гори і багна, де ще не ступала жодна людська нога. Там упала бідна графиня зі зворушення і виснаження і зомліла на землі під великою ялицею. Драби, скориставшись з цієї загоди, швидко відійшли, але милосердний Гінцу обернувся і сказав:

– Нехай Господь Бог опікується тобою і твоїм дитям, бо коли б він не був милосерднішим від людей, то невелику прислугу ми б тобі зробили, залишаючи тебе при житті!

Коли драби повернулися до замку, Голя сидів у покою дуже засмучений.

– Маєш язик, – сказав громовим голосом Кунцу, показуючи кровавий язик пса.

– Іди геть! – крикнув страшним голосом Голя і захопив меч. – Не потрапляйте мені більше на очі.

"Дивна річ, – муркотів сам до себе, – перед тим помста видавалася мені солодкою, а тепер жалую за Геновефою. Але хто може стриматися від дикої пристрасті!"

Коли Геновефа прийшла до тям, вона відчула себе самотньою і покинутою серед дикої пуші. Небо захмарилося, темнота огорнула ліс, і страшний вітер зашумів по вершечках дерев. На великій ялиці над головою Геновефи гукала зловісна сова, якій відповідало в далині глухе виття вовка. У тому стані бідна Геновефа, перейнята страхом, сказала: "О, Боже! Яким страшним є мій стан, а передусім, Ти, всемогутній Боже, є при мені і бачиш мою розпуку. Недавно вирятував Ти мене майже чудом від неминучої смерті, тому не кидай мене тепер на поживу звірам і хижим птицям. Твоїй опіці ввіряю також моє бідне дитя, котре цілком трясеться від холоду".

Серед таких думок сіла під деревом, пригортаючи до лона своє дитя і, поручаючи його опіці Божій, терпеливо чекала дня. Була це вже осіння пора. Вся околиця, оточена нагими скелями і густими деревами, мала сумний вигляд. Морозний східний вітер перейняв її члени, так що жінка вся тремтіла від холоду, вологи та голоду, а бідна дитина почала без перестанку плакати. Геновефа встала і почала шукати якесь порохняве дерево для захисту, щоб заспокоїти голод свій і свого сина, але ніде нічого не було, окрім пожовклого листя. Тоді вона почала гребти землю і з великим зусиллям видобула кілька корінців. Закровавленими руками вложила їх в уста тремтячого дитяти і тим заспокоїла його плач. Хоча жінка була дуже ослабленою, взяла на руки сина і, сама не знаючи, куди йде, пустилася серед снігу і дощу в глибину пуші. Після довгого блукання вдалося їй знайти між скелями малу долину. Коли спустилася в долину, то побачила малий отвір, який заслонювали густі дерева. Отвір цей вів до великої печери, де могло вигідно поміститися двоє троє людей. Коло печери було чисте, мов кришталь, джерело. По стіні пнялося якесь зілля, листя його було сухе, а дозрілий овоч лежав на землі, але не можна було його їсти, бо був дуже твердим.

Коли Геновефа увійшла до печери, дуже зраділа, бо вже могла не боятися снігу та дощу. Але була вона ще цілком мокра, тремтіла від холоду, як листя осики, їй почав докучати голод, бо було вже по полудню, тому клякнула в печері, зложила руки і почала молитися такими словами: "Отче Небесний! Глянь ласкаво на матір, що з горя заливається горячими сльозами і на бідне дитя, котре з голоду вмирає. Передусім Ти, Господи, кормиш в найтяжчій порі року птахів, що літають над тими скелями, і не забуваєш про малого хробака, що валяється в поросі. Можеш тому і мене викормити в цій дикій пуші. Не дай нам померти з голоду. Коли ти вже обдарував нас мешканням, пошли нам також і поживу, бо, якщо її не одержимо, незадовго помремо з голоду". Невдовзі розійшлися

олов'яні хмари, а ясне і тепле сонце зайшло своїм золотим промінням у печеру. Несподівано перед печерою появилася лань.

Була вона дуже ласкава і не боялася Геновефи. Увійшла до печери, де було її лігвище, і стала перед Геновефою. Геновефа спочатку злякалася, але, побачивши лань, приласкала її. Звіря, немов розуміючи її, почало леститися коло Геновефи. Тоді Геновефі спало на думку накормити себе і сина молоком лані, тому присунула дитину до вим'я, щоб те ссало. Лань стояла спокійно. Коли дитина напилася молока, Геновефа завинула її в хустку і положила спати в кутку печери. Нагодувавши дитину, подумала нарешті і про себе. Вона вийшла з печери, піднесла два овочі, розколола їх, почала смачно їсти. Кусник взяла зі собою до печери, щоб покормити також дитину.

Коли повернулася до печери, побачила лань, яка спала на своїм звичайнім лігвищі. Крім того Геновефа нарвала трави та назбирала всякого листя і тепер дала цю поживу лані, яка прокинулася і почала безстрашно їсти з рук Геновефи. Лань почала лизати її руки, немовби в нагороду за вчинене добро. Відтак Геновефа почала доїти лань, котра спокійно стояла, поки наповнювалася молоком ціла мушля, яку жінка знайшла біля джерела.

Приготувавши в цей спосіб живність, Геновефа упала на коліна і почала гаряче молитись до Господа Бога такими словами: "О, наймилосердніший Боже! Прийми оті мої сльози в нагороду за Твій добротливий дар. Це діло Твоє, що тут серед наглих скал б'є нескінченне джерело життя. Ти так зробив, що я зайшла на цій пущі мушлю, щоб ми могли переховувати Твій дарунок. Ти керував мною до цієї печери, яка є лігвищем цього спокійного звіряти. Вже тепер не лякаюся ані голоду, ані морозу і спокійно буду чекати на зиму, якої я так дуже боялася".

По такій молитві напилася молока. "О, що за смачний напитек, – сказала, – в моєму житті ще жодна страва мені так не смакувала. О, Боже! Як страшно марнувала Твої дари, споживаючи смачні страви при столі моїх родичів". Коли напилася молока, вийшла з печери, назбирала на скелях і старих деревах моху, принесла до яскині і зробила собі і синові вигідне лігвище. Відтак зігнула грубіші галузки ялиці над входом до печери, щоб заслонитись від вітру. Збираючи мох, знайшла малу лісочку, оброслу делікатним жовтим і зеленим мохом. Геновефа зломила цю лісочку на дві нерівні частини, зробила собі з цього хрестик.

Нарядивши в сей спосіб своє мешкання, Геновефа стомлено сіла на своє лігвище. Галуззя ялиці закривало майже весь вхід, а лань своїм диханням зігрівала печеру. Геновефа дуже втішилася і дякувала сердечно Господеві за щасливий рятунок з темної в'язниці і за те, що дав їй захист перед даремною пристрасстю Голя.

Мимоволі спало їй на думку, що буде змушена перенести ще не одну прикрість, але, глянувши на хрестик, гаряче помолилася: "О, найдорожчий Спасителю, що з любові до людей умер на хресті! Цей малий хрестик буде мені завжди нагадувати Твоє милосердя. Від тепер буду вести в цій безлюдній пущі самотнє життя. За твоїм прикладом буду нести хрест, молячись: Отче! Нехай ся стане Твоя воля!" По сій молитві заснула твердим сном.

СУМНЕ ЖИТТЯ ГЕНОВЕФИ НА ПУЩІ

Відтоді жила Геновефа на пущі, як справедлива пустельниця. Минула зима, минуло літо знову прийшла сувора зима, а в житті Геновефи не було жодної зміни.

Під час літньої спеки сиділа тільки в глухих скелях, не чуючи нічого, крім стукоту дятла, під час довгих осінніх вечорів сиділа в понурій мовчанці, а зимою – дивилася на навали снігу. Коли морозний вітер завіював аж до її глухого захисту, тоді відзивалося у серці бажання побачити, бодай ще раз у житті, дорогих родичів або любого мужа. Тоді мимоволі виривалася з її серця думка: "Якими щасливими є люди, котрі живуть у товаристві, можуть собі взаємно допомагати і ділитися з другими щастям і нещастям!" Але кожен раз думка верталася до Бога. "Попри все, – говорила щодня – більше щастя має той, хто може з Тобою розмовляти. Як мене це тішить, що можу кожної хвили говорити з

Тобою, Тобі відчинити своє серце і всі мої терпіння принести Тобі в офіру".

Хоч і дуже багато часу витрачалось на шукання і копання корінців, проте в часи довгих вечорів багато годин пересиджувала бездільно. Тоді не раз говорила до себе: "Коли б мала спиці і пряжу, як приємно минали б мені довгі вечори, і я прибрала б мого сина в потрібний одяг. Якими нерозважливими є ті люди, котрі нарікають на працю, тому що і найважча робота є солодкою для того, хто сидить довгий час бездільно".

Часто бажала мати якусь побожну книгу, але, тому що це було неможливим, потішала себе: "Прицінь всі діла, які мене тут оточують, є великою книгою природи, яку Ти списав, Всемогутній Боже!"

Найменший хробак, найдрібніший цвіт радував її дуже, бо в кожній речі бачила свідчення мудрости Бога.

Коли дивилася на різноманітні квіти, що прикрашали цю малу долину, говорила звичайно: "І ви, гарні квіти є для мене запорукою, що Господь Бог не забуває мене. Він зсилає нам ці гарні незабудки в доказ, що не забуває про нас. Такі квіти показував Ісус Христос, коли говорив: "Дивіться! Се є квіти, які не працюють і не прядуть, а виглядають краще, ніж Соломон. Якщо Отець Небесний убрав так красно пільну траву, то мав би забути про вас, маловірних?" О, не хочу бути маловірною. Хоч тепер не можу прясти, проте не боюся за свою будучність".

Влітку, коли підчас спеки черпала з ближнього джерела воду, говорила: "Чим є це джерело для моїх уст, тим є для моєї душі Твоя наука, бо Ти сказав: "Хто є спрагнений, нехай прийде до мене і п'є, і вода, яку вам дам, стане джерелом вічного життя". І, справді, це – невичерпне джерело, яке наповнює мене розкішшю і надає мені відваги, коли упадаю під тягарем нещастя".

Часто пригадувала собі оті слова Ісуса Христа: "Хто слухає моїх слів, сей є подібний до розумного чоловіка, котрий ставить свій дім на твердій основі". "Тому і я, нещасна Геновефа, – роздумувала собі, – бажаю збудувати своє спасіння на твоїх святих словах, у яких навіть терня варте уваги: "Не можна з тернями збирати важкі грона. Добре дерево родить добрі овочі, але дерево зле видає злі овочі, – тому я завжди хочу бути тим добрим деревом і робити лише добрі діла, а не хочу бути подібною до терня, який, колячи, відстрашує від себе перехожих". Отже і сонце, і птахи, і квіти, і джерело, і навіть терня нагадували їй слова Ісуса Христа, даючи їй спасенну яву, в котрій знаходила потіху і полегшення у своїх терпіннях.

Але милішим від весни, від найгарнішого цвіту і від цієї спасенної яви було її дитя. Дорогий син оживлював її самотність в цій безлюдній околиці, неначе весняне сонце. До нього зверталися її думки, щодня виходила з ним на свіже повітря, а, несучи його по розкішній долині, на якій паслася лань, з повним материнським чуттям говорила до нього солодкими і милими словами. Він, звичайно, не розумів, але відповідав на них солодкою і любою усмішкою. А коли люба дитина простягувала до неї свої руки, тоді Геновефі видавалося, що ціла природа до неї усміхається. Обтішена, вона вклякала, споглядаючи за сином оком, в яким ясніла радість і материнська любов, і говорила: "О, Боже! Я маю Тобі віддячитись за те, що Ти вирятував моє любе дитя від неминучої смерті. Це дитя є джерелом моєї радості, а його чаруючий усміх замінює всю глуху пущу на рай. Глянь милосердним оком на сю дитину. Спусти на неї Твоє благословенство, щоби я його виховала на твою і мою славу. Як мило мій син виглядає, як його ніжне лице дише невинністю і який супокій малюється на його ангельським лиці. О, яку правду сказав Спаситель: "Якщо не будете подібні до малих невинних дітей, то не ввійдете в Царство Небесне".

Часом бажала в серцю піти ще раз до церкви. "Яке це щастя, – говорила сама до себе, – коли тисячі вірних моляться разом до Господа Бога, або співають в його честь пісні, що возносять душі до неба. О, якою щасливою була би я, коли б ще раз в своїм житті почула дзвінкий голос дзвонів, що кличуть людей до церкви! Але нехай ся стане Твоя свята воля! Прицінь цілий сей світ, все небо, що буває над моєю головою, та земля під моїми ногами є Твою Церквою, а серце, яке навіть в сій безлюдній країні тужить за Тобою, є Твоїм вітварем". І справді, не було довкола печери, скелі чи дерева, під котрим

би не вклякала і не молилася гаряче, а коли взимку через гострі морози не могла вийти з печери, молилася кілька годин в ясині, вклякнувши перед хрестиком на камені, що замінював їй клячник.

МАТЕРИНСЬКІ ПОТІХИ ГЕНОВЕФИ НА ПУЩІ

Так як деколи на дикій землі виростає між диким зіллям гарний цвіт, так засіяла на сій дикій пущі найкраща надія материнських потіх для Геновефи.

Улюблений її син Болеслав вже значно підріс, почав сам ходити і був, власне, в тім віці, коли діти своєю невинністю дарують родичам найбільшу радість. Геновефа вдягла його в гарну шкірку молодії серни, яку їй вдалося відбити у вовка в лісі.

Хоча Болеслав живився лиш зіллям, корінцями, молоком і водою, проте виглядав гарніше ніж кожна пещена дитина. Розум його почав розрізняти речі, що його оточували. Він вже розумів і вимовляв початкові вирази. Геновефа, що вже так довго не чула голосу людського, дуже втішилась, коли розчула з уст дорогого сина перше солодке слово: "Мама". Було це, власне, на початку зими.

Довгі вечори цієї пори року проводила Геновефа у розмовах з дорогим сином, наначала його називати все по імені, що лиш можна було побачити в печері та коло неї: від сонця аж до малого камінчика, від ялиці аж до низького моху. Перша іскра уяви, що проблиснула у ньому, і дитяча любов приносила їй велику радість. З кожним днем дитя ставало їй дорожчим. При кінці зими хлопець захворів і кілька днів не міг виходити з печери, але на щастя видужав на початку весни, і знову розквітнув, мов рожа. Одного гарного ранку взяла його Геновефа за руку і пішла з ним перший раз на свіже повітря у долину, вкриту запашними квітами. Зраділий хлопець став мов зачарований, не в змозі надивитись на красу природи.

– Дорога мамо, що сталося? Раніше все виглядало інакше, раніше ця долина була вкрита білим снігом, а тепер пахучою зеленню. Як гарно світить сонце, як ogrіває своїм золотим промінням усю природу. Але подивись на лук, що це є те біле, жовте, синє? – по хвилі спитав він.

– То є квіти, мій сину, – відповіла Геновефа. – Та біла і жовта – це астра, а синя – фіалка. Понюхай лише.

Хлопець не міг натішитися, коли Геновефа дозволила йому нарвати кілька осотів, він нарвав їх стільки, скільки вмістилося в його маленькій ручці.

Відтак покликала його Геновефа на край долини до зеленого куща і сказала:

– Прислухайся лишень, чи нічого не чуєш? Дитя уважно слухало спів птахів, яких багато гніздилося в долині, бо ніхто їх не страшив.

– Ах! – вигукнув утішений хлопець. – Хто це так гарно щебече? Майже з кожного куща лунають інші голоси. Ходім, дорога мамо, подивимося!

Геновефа сіла під буком на скелі, густо порослій мохом, взяла на коліна сина і, кинувши зернятка з різних фруктових і лісових дерев, почала приваблювати птахів. Злетілося багато птахів: жовтий чирик, гіль з червоним, мов мак, дзьобом, строкатий щиглик та інші. Вони почали покvapно збирати розкидане зерно.

– Диви, – сказала Геновефа до сина, це – птиці, що так мило співають.

Хлопчик, дивлячись на веселих маленьких пташок, присідав від радості, промовляючи:

—О, ви гарні маленькі сотворіння, то ви так гарно цю околицю веселите? Але скажи, мамо, звідки вони взялися? Ти ж сама не вміла б так гарно прикрасити цю околицю, бо ти весь час сиділа при мені.

– Любий сину, – відповіла Геновефа, – даремно ж я тобі говорила, що маємо в небі ласкавого Батька, котрий все це робить для нашої вигоди і потіхи.

На другий день встав хлопець рано, збудив матір, промовляючи: "Вставай, мамо, підемо подивимося, що нам нового зіслав нині Отець Небесний". Геновефа усміхнулася і завела його на місце між скелями, де сонце щосили пригрівало, де швидше все достигло, і де побачила напередодні ягоди, з котрих деякі вже червоніли і були дозрілими. Коли

хлопець їх побачив, запитав: "Чи це також є квіти?" "Ні, – відповіла Геновефа, це – ягоди", – і, зірвавши кілька, дала сину покоштувати. Хлопець з'їв, підскочив з радості і сказав: "О, які це смачні ягоди, чи можу собі більше нарвати?" "Можеш, – відповіла мати, – але лиш самі червоні!"

Коли хлопець наївся ягід, то сказав: "Яким добрим є цей Отець Небесний, коли нам дає такі добрі речі, треба йому також за це подякувати". Потім підняв очі до неба і голосно сказав: "Дорогий Отче, дякую Тобі за ягоди і за всі добродійства, які я від Тебе одержав". Але зразу запитався у матері: "А це Бог чув?" Усміхаючись і пригортаючи його до серця, Геновефа сказала: "Певно, що чув, моє дороге дитя. Навіть якщо б ти цього не сказав, а лише подумав про це, то Господь Бог про все би знав, бо все бачить і чує".

Відтепер хлопець щодня ходив на долину, аби побачити, що нового сотворив їм Господь Бог. Але Геновефа, намагаючись збудити в ньому більшу кмітливість і чуйність, сказала: "Любий сину, відтепер повинен ти сам звертати увагу на все, що нового побачиш, щоб вміти це опісля описати. Приміром диви: на цій горі стоять два дерева – по правій руці яблунька, а по лівій – грушка, а там в тіні цих скель малий кущ тернини, а ця зелень, якою всі дерева вкриті, називається листям. Вважай тепер, мій сину, бо щодня будеш мені говорити, що ти нового побачив".

По цій розмові настала гарна і лагідна ніч. Впав теплий дощик і зросив листя на деревах. Рано пішов хлопець на галявину, але відразу ж прибіг і радісно сказав Геновефі: "Ах, мамо! Зелені кульки на тернині перетворилися у білі, немов сніг, квіти, а яблунька і грушка ціла біліє, мов снігом вкрита. Ох, яка це розкіш, яким добрим і ласкавим Батьком є для нас Господь Бог. Ходи, дорога мамо, подивишся на цю красу". Геновефа вийшла. "Бачиш, – сказав до неї мудрий хлопець, – і цей терен мав би червоні квіти, але вони ще не розвинулись. Чи Господь Бог не міг його закінчити цієї ночі?" "Любе дитя, – відповіла Геновефа, – сотворіння цих гарних речей не коштує Господеві великої праці, бо він є всемогутній, і міг би те все в одній хвилині сотворити, але цей повільний розвиток природи є потрібним для нашого життя". "Але скажи мені, мамо, говорив далі хлопець, як може Господь Бог зробити це так гарно під час темної ночі?" На це відповіла Геновефа: "Господь Бог, моя дитино, так добре бачить вночі, як і вдень, бо Він є сотворителем дня і ночі". Хлопець задумався над тим, киваючи поважно головою.

Іншим разом прибіг надзвичайно утішений вже здалеку кликав: "Я знову знайшов щось прекрасне. Ходи лиш зі мною, сама побачиш, що це" і запровадив матір до тернового куща.

– Подивися на цей терновий кущ, там всередині під галузкою! – попросив він. – Невже ні чого не бачиш?

– Бачу, бачу, мій дорогий сину, – відповіла Геновефа, – є це гніздо жовтого чирика. Так як ми маємо печеру, в котрій мешкаємо, так птахи мають свої гнізда. Але придивися лише пильніше, там, всередині, сидить пташка. Як милосердно дивиться вона на нас.

Раптом пташка вилетіла з гнізда. "Тепер придивися, дорогий сину, пильніше до того гнізда, але вважай, щоб не вколовся терням. Диви, дно зложено з галузок, а всередині гніздо вистелене делікатним волоссям, – сказала Геновефа, і, піднявши хлопця догори, додала, – тепер зазирни у саме гніздо!" Хлопець подивився і побачив п'ять малих кульочок. На його запитання Геновефа повіла, що то яйця.

– А що ця птиця зробить з ними? – запитав цікавий хлопець.

– Ти сам побачиш, – відповіла Геновефа, – але приходь сюди щодня і вважай, щоб не торкався руками тих яєць.

За кілька днів привела Геновефа сина до гнізда, в якому на місці яєць знаходилися вже малі писклята.

– Бачиш, мій сину, які ці пташенята слабенькі?

– Ах, мамо, – відповів хлопець, – бідні пташки ще майже голі, чи вони не замерзнуть, чи не вмруть з голоду?

– Ні, любий сину, Господь Бог вже так вчинив, що не згинуть ані з голоду, ані з морозу. Гніздо є вистелене всередині м'ягеньким волоссям, так, що не можуть ніде скалічитися. Це вигідне гніздечко урядив самий старий птах. Воно штучно і гарно

зроблене. Ми б не змогли його так гарно змайструвати. Цьому вміню навчив Господь Бог старого птаха, який зі своєї батьківської любови охоче взявся за цю мозольну і важку працю. Диви! Це зелене листя заслоняє гніздечко від дощу, а під час спеки – дає приємну тінь; в холодний вечір прилітає старий птах, сідає на пташенят і зігріває їх своїм пір'ям. А ось ті кільця на терню не стоять даремно. Жарлочні круки та інші хижі птиці могли б пожерти ті малі писклята, але, коли хижаки наблизяться до гнізда, поколяться кільцями, бо вони великі, і мусять з нічим відлітати. Так то Господь Бог дбає про всі сотворіння, – розповідала синові мати.

Коли Геновефа це говорила, прилетіла птиця і сіла на краю гнізда, а всі писклята піднесли голови догори і повідкривали дзьоби, а старий птах кормив кожне окремо. Хлопець, дивлячись на те, втішився і дуже здивувався.

– Бачиш, моє дитя, – сказала Геновефа, – ті малі пташенята не вміють ще шукати поживи, тому кормить їх старий птах, а через те, що зернятка є для них затверді, цей старий птах спочатку гризе їх і розм'ягшує у своєму дзьобі. А ще більше опікується Господь над нами.

– Так є, – сказав хлопець, – ласкавий Бог дав мені тебе, дорога мамо, а ти любиш мене більше, ніж цей птах своїх писклят. Без тебе я би вже давно помер з голоду.

Говорячи це, хлопець почав цілувати руки Геновефи.

З того часу кожного дня хлопчина розповідав щось нове, показував або приносив, бо, не маючи ровесників, які б його звели на злу дорогу, слухав пильно свою матір і через добре поступове пізнання виробляв і розвивав щораз більше свої здібності. Матір любив понад життя, а кожна краса природи залишала у його невинному серці сильне враження.

Вранці приносив Геновефі щонайкращі квіти і щодня збирав їй суниці та малину.

Понуру печеру прикрасив усередині малими мушлями, блискучими камінчиками, підлогу вистелив зеленим мохом. Щодня розповідав Геновефі, як підростали пташки, як у них появилася пір'я, і як вони вилетіли з гнізда.

Обачлива мати не забула також застерегти сина про шкідливі і отруйні плоди, яких було повно у цій безлюдній пущі. Показала йому гарні червоні ягоди вовчого лика, білий корінь шавлії і червоний моримух, застерігаючи, щоб ніколи не брав до уст плоди тих рослин, бо через них можна тяжко захворіти. "Але натомість, – додала спасенну науку, – набагато шкідливішим від отруйних плодів та рослин є гріх. Він схожий на ті червоні ягоди, котрі хоч виглядають гарно, справляють нам смерть. Нераз недобре уявляється нашим очам краще ніж добре, так як цей отруйний моримух коло цього брунатного та непоказного правдивого гриба. О, мій сину, ніколи не суди з зовнішнього вигляду!"

ГЕНОВЕФА ДІСТАЄ ВІД ВОВКА ТЕПЛИЙ ОДЯГ

Серед таких невинних розмов скоро минула весна, за нею літо. Надійшла сумна осінь. Сонце вже так не гріло, щодня сходило пізніше, а заходило скоріше. Небо тепер майже повністю було вкрите сонячними хмарами, земля ставала щораз більш пустою, перестав дзвеніти веселий спів птиць, з котрих багато відлетіло до теплих країв, квіти зів'яли, а пожовкле листя опало на землю.

Геновефа, думаючи про прикромці зими, що наближалася, боялася її дуже, бо бракувало всього. Сидячи перед печерою зі сльозами на очах, дивилася на щораз більше спустошення в природі, Хлопець, бачучи її тяжкий сум запитав:

– Чи нас вже Господь Бог не любить, що поступово забирає у нас все одне за другим, чи вже цілий світ загине?

– Зовсім ні. – відповіла Геновефа, – доки ми будемо добрі і побожні, доти буде нас Господь Бог любити. Але на тій землі все змінюється, лиш одна любов Господа Бога вічна та ніколи не зміниться. Тепер прийде зима, але по зимі завітає до нас знову люба весна. Це є звичайна зміна пори року. Тобі, любий сину, не можна вважати злим те, чого не можеш осягнути, що зиму змінює весна, бо ти ще не маєш досвіду. Але твоя мати не є розумнішою від тебе, бо хоч знає з довгого досвіду, що за терпінням буде радість, проте завжди важко їй у це вірити. Але я покладаю надію на милосердя Боже, що нас Господь

Бог не опустить.

Геновефа почала готуватися до зими. Збирала грушки, яблука, горіхи та інші овочі, викопувала корінці. Болеслав помагав їй у всьому.

Сіно для лані було вже давно приготовлене. Найбільше боялася за одяг на зиму, бо одна спідниця, котру щодня носила, подерлася цілковито. Присівшись перед печерою, заллялася рясними сльозами і почала зшивати сухою соломою і терновими кільцями подерту спідницю.

Один клаптик не тримався іншого. Зітхнула тяжко і сказала:

– О, якби я тепер мала голку і нитку! Які то добродійства мають люди, хоча ані одному не спаде на думку подякувати за це Господеві.

– Чи пам'ятаєш, мамо, що ти мені сказала одного разу, коли я тебе спитав, чому лань линяє? Ти сказала, що Господь Бог дає їй кожного року принадну шерсть улітку легку, а на зиму – теплішу. Тому не сумуй, бо Господь Бог любить тебе більше ніж лань! – розраджував Болеслав матір, бачучи її сум.

– Правда, мій сину, – сказала Геновефа, – вже тепер буду спокійною: Господь Бог не опустить нас. Він одіває звірят, птиць, не забуде також і про нас!

По кількох днях взяла в дзбанок молока, а в руку грубий костур і пішла в глибину пущі, щоб добути більше живности. По кількогадинній ході сіла під горою, щоб напитися молока, а відтак вийти на гору.

Раптом побачила величезного вовка, що ніс у пащі вівцю. Коли вовк побачив Геновефу, то заляк. Геновефа спочатку злякалася і затремтіла, як лист осики, але, подумавши, набрала відваги, взяла кий і погналася з великим криком за вовком, щоб виратувати бідне звірятко з його зубів. Перестрашений вовк залишив вівцю та втік у гори.

Геновефа підбігла до вівці, але та вже була мертвою. Вид бідного звіряти, розшарпаного вовком, справляв прикре враження. "О, бідне звіря, – сказала, – як добре б ти жило, як би я тебе годувала, і як би тішився мій Болеслав. Може ти навіть є зі стада мого мужа? Ах, Боже ласкавий, – закликала, – так і є насправді, бо бачу наш знак. О, як серце моє скоро б'ється, так бажала б я довідатись, чи муж мій ще загнваний, чи може вже пізнав про мою невинність? О, коли б то він знав, в якій нужді я умираю тут з голоду".

Нараз спало на думку, що мусить бути близько замку, бо інакше, як дісталось б сюди це звіря? В її серці повстало гаряче бажання повернутися додому, в її очах застигли сльози. Але по хвилі надумалася і сказала: "Ні, мушу залишитись тут, бо в'яже мене страшна присяга. Могла б щиро сказати, що ця присяга не важна, бо дала її вимушено, але волю дотримати даного слова. Хто знає, чи моє повернення не було б причиною смерти двох милосердних людей, котрі дарували мені життя. Ні, я тут залишуся. Якщо Бог схоче врятувати мене з цієї безлюдної пущі, то покерує кроками мого мужа до тієї печери".

Сказавши ці слова, зняла з вівці шкіру, обмила з порошу, крові, висушила на сонці і відразу ж вдягнулася в неї. Тільки пізнім вечером вернулася до яскині. Болеслав, побачивши здалека матір, вибіг до неї і почав питати, де вона так довго була, бо він вже боявся за її життя. Але раптом перелякався, бо в темряві не впізнав матір в овечій шкірі, і почав тікати до печери. Але, коли почув її милий голос, дуже зрадів.

Слава Богу, що ти вже повернулась, але скажи, що ти маєш на собі? Тепер ти вдягнена подібно до мене, але звідки ти взяла цей одяг?

– Бог милосердний дав мені її.

Бачиш, дорога мамо, – сказав урадований хлопець, – я тобі говорив, що Господь Бог дасть тобі на зиму тепліший одяг.

Відтак пішли до печери. Хлопець подав їй горнятко молока і кілька овочів, а вона почала розповідати йому, як здобула кожух.

Довга зимова пора довгий час утримувала їх у печері. Лише у погідні дні ходила Геновефа з сином на прогулянку.

– Диви, люба дитино, – говорила Геновефа, – і взимі видно сліди доброти Бога, диви, яке все біле та ясне. Деревя і кущі вкриті блискучим інєєм, сніг іскриться тисячами діамантів. Хоч дерева стоять без листя, а прицінь ялиці, сосни та смереки пишаються

зеленими голками. Колючі кущі ялівця затримують зимою свої ягоди, щоб лісні птиці мали поживу. Наше джерело ніколи не замерзає, щоб ми могли погасити спрагу, а зела, котрі біля нього ростуть, служать звірятам за поживу. Так то ласкавий Господь Бог пам'ятає і опікується нами навіть зимою, найприкрішій порі року.

Коли вів морозний сніг, милосердний Болеслав кидав зернята коло яскині. Біля її входу зліталися зяблики, жовті чижики, сорокати щиглики, гілі з червоними носами і покvapно їли насіння. Так само кидав Болеслав перед печерою сіно зайцям і сернам.

Таким чином Геновефа мала зимою не одну радість, але і не одну прикрість.

Болеслав, коли тільки лягав спочивати, відразу засинав. Тоді Геновефа, не в змозі заснути, не раз думала собі: "О, коли б мала хоч малу свічку, щоб могла засвітити собі в тій темній печері, яким великим добродійством було б це для мене, а якби ще мала добру книжку або веретено, тоді б відчувала я себе щасливою. Яка-небудь моя служниця, найбідніша сільська дівчина, є щасливішою від мене. Вона сидить собі в теплій кімнаті, освітленій палаючим смолоскипом, і серед веселих розмов проводить мило і весело довгі вечори".

Відтак звернулася своїм серцем до Господа Бога: "О, як це мені добре, що можу завжди розмовляти з Тобою, Небесний Отче. Без Тебе були б мені ці довгі вечори, проведені в сльозах, незносимими. Але ти – одинока моя розрада, осолоджуєш мої терпіння в кожному становищі і додаєш мені відваги, зносити мовчки мої терпіння".

ГЕНОВЕФА СЛАБУЄ НА ПУЩІ

Вже сім літ прожила Геновефа зі своїм сином Болеславом у той спосіб на глухій пущі. На її щастя минулі зими були дуже легкими, але сьомого року впали дуже раптово великі сніги. Найміцніші галузки на дубі і буці ламалися під його тягарем. Хоча вхід до печери був заслонений галуззям ялиці, а зсередини вона була вистелена мохом, все одно зима докучала снігом. Стіни її вкрилися грубим інієм, так як це буває на вікнах під час гострого морозу.

Геновефа цілими ночами не спала, чи то зі страху, щоб вовки не пожерли її разом із сином, чи то тремтячи від холоду. Син її, Болеслав, при звичаєний з дитинства до простих страв і невибагливого життя, був жвавий і здоровий, хоч дуже дошкуляв йому холод. Мати ж його, навпаки, вихована в княжих покоях серед найбільшої розкоші, не могла більше витримати такого холоду. Нераз, заливаючись гарячими сльозами говорила: "Як би мені придалася хоч мала іскорка вогню, без котрого прийдеться, мабуть, тут, серед великих лісів, померти". З її лиця, колись такого гарного, зійшов рум'янець та змінився на смертельну блідість. Її гарні очі втратили свій блиск і глибоко запалися, а ціла її постать схудла так, що представляла правдивий образ крайньої нужди.

– О, найдорожча мамо, – сказав Болеслав, заливаючись рясними сльозами, – як виснажено ти тепер виглядаєш. Що з тобою?

– Любий сину, – відповіла Геновефа слабким голосом, – я є дуже слаба і напевно помру.

– Помру, – повторив хлопець, – що це слово означає, я його ще ніколи не чув.

– Засну, моє дитя, – відповіла зворушливим голосом Геновефа, – і вже більше не пробуджуся. Око моє не побачить вже більше сонця, а вухо не почує ніколи твого голосу; тіло моє стане холодним і не буде рухатись, а потім зігніє і обернеться в порошок.

Хлопець, почувши це, почав плакати.

– Не помирай, дорога мамо, не кидай мене самого, – повторював він, цілуючи матір.

– Не плач, любий сину, – відповіла Геновефа, – не додавай моєму серцю жалю, бо це залежить виключно від Господа Бога – чи я помру, чи буду жити.

– Воля Божа? – сказав з зацікавленням Болеслав, – прицинь ти завжди говорила, що Бог є добрий. Мав би Господь Бог позбавити тебе життя?

– Добре говориш, – відповіла Геновефа, – що Отець наш Небесний не хоче нікому відбирати життя, бо він сам яко Бог, є вічний, тому і дав нам життя вічне. Але мушу тобі

це наперед пояснити. Подібно, як я скинула стару одіж, вбралась у нову, так Господь Бог візьме від мене це дочасне і повне терпіння життя на землі, а дасть вічне життя в небі. Там ніхто не тремтить від холоду, ніхто не плаче і не має жодної нужди, а є лиш вічне життя. Так як весна є краща і миліша від зими, так небо – від землі.

– Мамо! То і я хочу з тобою вмерти, щоб не залишитися тут між дикими звірами.

– Ні, дороге дитя, – відповіла Геновефа, – ти мусиш ще довго жити чесно і побожно, бо і ти, напевно, прийдеш до неба. А тепер слухай уважно, що тобі скажу. Коли я вже не буду говорити, коли перестану зітхати, коли очі мої заснуть навіки і ціле тіло здерев'яніє, залишайся при мені ще три дні. Коли переконаєшся, що я вже не живу, і коли почуєш немилий запах з мого тіла, тоді вийди з печери і йди в ту сторону, де сходить сонце, а через кілька днів зайдеш на рівнину, на котрій мешкає багато людей.

– Багато людей? – відказав здивований Болеслав, – а я думав, що на цілім світі лише ми обоє живемо. Чому ж ти скорше не сказала? О, коли б ти лише змогла, відразу ж пішли б до них.

– Ах, моє дитя, власне ті люди прогнали мене на цю пущу. Вони хотіли убити мене і тебе.

– То до них не піду. Я думав, що вони такі добрі, як ти, дорога мамо. Але чи ті люди не вмирають цілком?

– Так є, моє дитя, всі люди мусять померати.

– То вони, напевно, не знають, що мусять вмерти, так як я цього не знав, – сказав хлопець. – Піду проте до них і скажу їм: "Люди, ви всі помрете, тому виправіться, бо не дістанетеся до неба. Тільки б вони мені повірили".

– О, дитино! – відповіла мати. – Вони про це добре знають, а проте не виправляються. Вони мають достаток, земля видає їм найкращі плоди, їдять вони найсмачніші страви і напитки, носять гарне вбрання, живуть у величавих палатах та великій вигоді, в кімнатах взимку мають таке тепло, як ми влітку, навіть уночі мають світло, а проте є багато таких людей, які не дякують Богу за всі ті добродійства і навіть не думають про нього. Інших людей вони ненавидять і переслідують. Майже щоденно хтось з них помирає, але вони навіть не зважають на це і живуть так, немовби завжди на тій землі мають жити.

– То я вже до них ніколи не піду, – сказав Болеслав, – бо ті люди є гірші від живих вовків, а дурніші від нашої лані, яка нічого не розуміє. Не хочу я їсти з тими людьми вибрані страви, волю тут їсти корінці і жити з дикими звірятами, котрі на відміну від вовків живуть між собою в злагоді.

– Але, любий сину, ти мусиш до них піти. Вони не зроблять тобі нічого злого. І послухай мене. До того часу я говорила тобі лиш про Небесного Отця, а тепер скажу, що ти маєш батька на землі, подібно, як маєш мене, свою матір.

– Батька на землі, котрого можу так бачити як тебе і взяти його за руку.

– Так, – відповіла Геновефа, – побачиш його і будеш з ним говорити.

– Але чому він до нас не прийде, і чому лишив нас на тій дикій пущі? Чи він також належить до тих недобрих людей?

– Ні, він є добрий чоловік, він не знає, що ми живемо на цій дикій пущі, але думає, що ми вже давно вмерли від рук ката. Він думає, що я є винна, бо такою нікчемною представили мене люди.

– Чи ж можна так брехати? – запитав хлопець.

– Люди є безликі і говорять неправду, бо часто мають з того користь.

І розповіла йому цілу історію від своїх дитячих років аж до того часу, а відтак говорила далі:

– Дивися, мій сину, той золотий перстень, що маю на пальці, – від твого батька.

– Від батька? – прошу тебе, покажи мені його. Від мого Небесного Отця бачив я вже багато гарних речей: сонце, місяць, зорі, квіти, ягоди і багато іншого, але від мого земного батька ще не бачив я нічого.

Геновефа зняла з пальця перстень і дала синові. А той, розглядаючи його сказав: "О, який він гарний, чи батько мій має ще багато таких чудових речей, і чи мені їх дасть?"

"Дасть, – відповіла Геновефа і одягла перстень на палець. – Коли помру, – стягнеш перстень, який я буду носити до самої смерті як доказ, що до кінця мого життя я дотримала мужу вірність і любов. І справді, любов моя до нього була прекрасною, як це золото в перстні, а вірність моя буде чистою і вічною. Коли прийдеш до людей, запитай їх про графа Зифрида – твого батька. Попроси їх, щоб показали тобі дорогу до графа, але не говори нікому, хто ти і звідки йдеш. Коли прийдеш до Зифрида, віддай йому перстень і скажи, що це присилає йому твоя мати на знак, що ти є його сином. Вмираючи, казала тебе привітати і сказати, що була невинною і дарує йому його хибу, ще побачить його в небі, коли це неможливо на землі. І, пам'ятай, дорогий сину, живи завжди побожно і чесно. Не сумуй і не плач по моїй смерті. Не забудь також переконати свого батька в моїй невинності. Тільки не забудь жодного слова, що я передала для нього, жодного. Нехай знає, що я любила його в годину смерті, так як тебе люблю. Розкажи йому, як довго я в цій печері жила і просила, щоб забрав моє мертве тіло з цієї в'язниці і поховав в гробі моїх родичів, бо я не стала їх негідною, хоч за таку вважають мене люди. Але ще одну річ тобі скажу. Так, як ти маєш на землі батька і матір, так і я маю своїх родичів. Але, Боже, не знаю, чи вони змогли пережити ті прикрощі, причиною котрих я стала. Якщо вони ще живуть, попроси свого батька, щоб відвіз тебе до них. Ах! Як вони будуть тішитися тобою. Можливо, ця радість допоможе їм забути про смуток, котрий давить їх уже сім років. Ах, мої найдорожчі родичі, скільки ви сліз проллєте з жалю над моєю нещасною долею. Ах, дорогі родичі, коли б то ваша донька могла вас ще хоч раз побачити. І ви також бажаєте побачити Геновефу. Коли б ви знали, що я ще живу. Ви думаєте, що ваша дитина вже давно зігніла, але прийде час, коли ми ще побачимося. Та надія додає мені відваги зносити мовчки ці терпіння, без неї померла б я ще у страшнішій нужді, або ще більшій розпуці. Плачеш моя дитино? Хоч втрапиш матір, Бог дасть тобі дорогого батька. Він тебе поцілує, візьме на руки, пригорне до серденька і назве улюбленим сином. Буде також питатися про мене і плакати з жалю і радості".

Не спроможна вже більше говорити через втому, вона безсильно впала на мох і довгий час не могла сказати ані слова.

ГЕНОВЕФА ГОТУЄТЬСЯ ДО СМЕРТІ

Поступово злагідніла сувора зима, повіяло свіжим повітрям, сонце засвітило ясніше і зігріло своїм промінням всю землю. Але слабкість Геновефи щоденно збільшувалася і щохвилини їй загрожувала смерть.

Вона постійно говорила, що є позбавлена в смертельній хворобі тієї потіхи, що немає при ній священика, котрий би її потішив і скріпив Тілом Спасителя на вічну дорогу. Казала: "Але Ти сам, Батьку Небесний, є завжди при мені. Ти бачиш моє упокорене серце. Прицінь Ти охоче навідуєшся до людей, які щиро терплять і тужать за Тобою, бо Ти сам сказав: "Я стою під дверима, стукаю. Хто учує мій стук (голос) і відчинить мені двері, до того прийду і буду з ним споживати вечерю, а він зі мною".

Сказавши це зложила руки і молилася довго. Болеслав завжди сидів біля неї не лише вдень, але й майже зоночі. З великого жалю він втратив веселість. Які лиш забаганки міг відгадати по очах Геновефи, з великою втіхою виконував, піклувався про свою матір з правдивою синівською любов'ю. Брав мох в свої рученята і обтирав ним на стінах печери іній, аби краплі не падали на хвору матір, збирав по скелях і по деревах свіжий мох, щоби зробити м'якшим і вигіднішим ложе для матері. Нераз приносив їй свіжу воду і говорив: "Напийся, дорога мамо, свіжої води, бо твої уста є спрагнені". Іншим разом подавав їй ще тепле молоко і заохочував до пиття. Дуже часто обнімав її за шию і говорив з плачем: "О, найдорожча мамо! Якби я міг замість тебе захворіти, або навіть і вмерти!"

Одного дня Геновефа заснула на кілька годин і пробудилася веселішою, краще себе почувала. Під час сну випав з її рук дерев'яний хрестик, який завжди держала в руках, протягом тяжкої хвороби. Коли почала його шукати, Болеслав здогадався і подав їй, але відразу ж запитав: "Чого це ти, дорога ненько, тримаєш цей малий хрестик завжди в

руці?" "Дорогий сину! – відповіла Геновефа, вже давно хотіла розповісти тобі про це, але думала, що довше проживу. Тепер, коли наближається вже остання година мого життя, скажу тобі, що Отець Небесний має також Сина, який є рівний Богові. До тепер не могла я тобі розказати про все те, що Син Божий для нас зробив, бо ти б цього не зрозумів. Але так як тепер вже знаєш про те, що на світі є багато людей і які вони є, так як вже розумієш, що означає вмерти, розкажу тобі найважливішу історію життя святого Сина Божого! Тоді лише зрозумієш, яке значення має це дерево в моїх руках. Слухай уважно моїх слів і бери їх собі до серця. Жаль було Отцю Небесному, що люди стали злими, через що не міг їх після смерті прийняти до неба, бо ніхто безбожний туди не увійде. Змилосердився Господь Бог над ними і послав їм з неба Свого Сина, щоби їх врятував від вічної загибелі.

Син Божий народився у стайні, серед найбільшої нужди. Коли підріс, якийсь час перебував у пустині, жив так, як ми живемо, молячись до Господа Бога, щоб велике діло відкуплення не було без користі і щоби люди прийняли його до своїх сердець. Відтак подався до людей, говорячи, що Отець Небесний послав Його до них такими словами: "Хто мене слухає і виправиться, той буде мати життя в небі, а хто мене не слухає і не піде за моїм слідом, той буде у пеклі". Повторював завжди, що всі люди є дітьми Небесного Батька, тому повинні любити один одного і на цій любові до ближнього ґрунтував свою святу науку. Але люди не вірили йому, не вірили, що Він є Сином Божим. Щоб їх переконати у своєму Божестві, показував їм різні чуда. Одного разу тяжко захворіла чиясь мати. Ніхто не міг їй допомогти. Він взяв її за руку і в одну мить оздоровив. Іншим разом вмер одній вдові син одинак. Мати за ним дуже тужила, плакала, але Син Божий сказав до неї: "Не плач". Натомість обернувшись до мертвого, сказав: "Встань, говорю тобі". Мертвий відразу встав. І все ж, незважаючи на ті чудеса, люди не вірили Його словам. Найбільше не подобалось їм те, що Він завжди говорив, ніби вони є злі і що, звичайно, змушені виправитися. З великої злості з'єднали два дерева в такий спосіб, як я оце тримаю в руці і прибили на ньому Його руки та ноги, й замучили його. Були ще такі зухвалі, що насміхалися з Нього, хоча Він не зробив нікому жодної прикrostі, а навпаки допомагав кожному, хто просив Його про допомогу".

"О, нікчемні люди! – закликав обурений Болеслав, – А Господь Бог стерпів це все і не бив їх страшним громом?" "Любе дитя", – відповіла Геновефа, Син Божий молився за них: "Отче, відпусти їм, бо не відають, що творять". Ось так умер Син Божий на хресті за всіх добрих і недобрих людей.

Болеслав слухав уважно всі слова матері, а сльози, що рясно текли по його гарному обличчі, були доказом того, як глибоко вразила його велика мука Спасителя. А мати говорила далі:

"Милосердні люди зняли з хреста мертве тіло і поховали в печері, схожій на нашу, але вхід привалили величезним каменем. По трьох днях Син Божий воскрес і вийшов з гробу. Мушу тобі сказати, що не всі люди злі. Деякі з них перейнялися Його наукою, виправилися і дуже жаліли про Його смерть. До них то й пішов Син Божий. Вони втішилися дуже, коли побачили Його живим. Він же сказав їм, що верне до неба, що дуже засмутило їх. Тоді Він сказав їм: "Не сумуйте, не плачте, підносіть очі до неба. Там, де мій Отець мешкає, є ще багато місця і для вас. Живіть лиш чесно і побожно, а мене побачите лиш в небі, де радість ваша буде безмежною. Але хоч на тій землі мене не будете бачити, я завжди буду з вами".

"Ах, те мусило бути гарно! – сказав хлопець. – Але чи він тепер пам'ятає про нас, що живемо в тій пущі дикій? Чи ми також зможемо Його побачити?" "Так, – відповіла Геновефа, – бо він все бачить, де ми обернемося, всюди є при нас, помагає нам в наших намірах та терпіннях і дає нам спасенні думки, щоб ми ставали добрими. Послухай мене. Ти є побожний і добрий хлопець, і вже не раз ти мене потішив, але як сам пізніше переконаєшся, не будеш завжди досконало добрим, бо думаю, що ти б не молився за людей, які б намагалися тебе убити, а хотів би помститися їм, коли б то було в твоїй силі. Отже, бачиш, що далеко не будеш таким добрим, як був Син Божий. А прицинь ми всі маємо стати схожими до Нього, якщо хочемо мати вічне життя у небі. Він умер на хресті,

щоб нам відчинити браму до неба. А тепер, мій сину, вже знаєш, чому держу той хрестик в руці? Він нагадує мені муку Спасителя, котрий з любови до нас умер на хресті. Є він символом спасіння і знаком, що і ми можемо потрапити до неба через нашу побожність.

Найдорожчий сину, не маю нічого, щоб могла залишити тобі на згадку по моїй смерті, лишень той хрестик. Коли умру візьмеш його з моїх закріплених рук і сховаєш собі на згадку. Мій сину, будеш багатим чоловіком, не соромся поставити його на видному місці у своєму помешканні. Коли глянеш на той хрестик, завжди пригадай собі Того, котрий умер на хресті, і твою нещасливу матір, що умирала з хрестиком у руці. Нехай той хрестик скріплює тебе в невинності, побожності і чесноті, щобись любив людей, як самого себе, і не вагався присвятити своє життя їх обороні, навіть якщо б ти знав, що вони ніколи не подякують тобі за це".

Від довгої бесіди Геневефа втомилася і втратила свідомість. Але незабаром прийшла до тями і говорила далше: "О, тільки б ти щасливо дійшов до свого батька, бо дорога страшна через ту глуху і безлюдну пушу, через ті величезні яри, через ті гострі скали і великі багна, для тебе, дитино! Страшна і небезпечна та дорога. Але Господь Бог допоможе тобі, так як допомагає кожному перебути страшні небезпеки світу і провадить до вічного спасення – до неба, де одержуємо нагороду за всі наші терпіння. Не забудь також взяти з собою харчі і кий, щоб мати чим оборонити себе від диких звірів. Хоча ти ще слабкий, але, якщо з милості Господа Бога я, слабка жінка, відстрашила вовка, то він оборонить і тебе від всякого лиха". Під вечір хвороба Геневефи посилилася. Подих її ставав що раз коротшим, тихішим, холодний піт виступав на її чоло. Зібрала ще остатки сил і, дивлячись на дороге дитя, сказала слабким та зворушеним голосом: "Сину! Клякни, нехай ще раз поблагословлю тебе, так як благословляла мене моя мати, коли я з нею розлучалася, бо бачу, що вже наближається моя остання година". Бідний хлопець вклякнув, схилив заплакане обличчя до землі і зложив побожно руки, а Геневефа положила на його голову руку і говорила тремтячим голосом: "Сину мій дорогий! Нехай Господь Бог благословить тебе, Ісус Христос нехай буде завжди з тобою, а Святий Дух нехай керує твоїми кроками, щоб ти не зробив у своєму житті ніякого зла".

Відтак поблагословила його хрестом, пригорнула до грудей і сказала: "Болеславе, сину мій! Коли тепер підеш поміж люди і будеш дивитися на злі вчинки, пам'ятай, щобись не зіпсувся, а коли будеш жити в достатках і вигодах, пригадай собі завжди слова матері умираючої. Бо коли б ти забув про мою любов, про мої материнські сльози і про мої останні слова, то на віки будеш від мене відлучений". Вже більше не могла говорити, упала на своє ложе і довго лежала непритомною, а бідний хлопець не знав чи мати спить, чи вже вмерла, клякнув біля неї і, заливаючись рясними сльозами, повторював ті слова: "О, Боже, лиши мені мою матір. О, Ісусе Христе! Верни їй життя!"

СУМ ГРАФА ЗИФРИДА

Граф Зифрид, тяжко поранений, хорував у таборі, коли на фальшивий наклеп свого улюбленого дворянина Голя в першій приступі гніву видав засуд смерті на Геневефу. Не було тоді при нім старого та чесного Вольфа, котрий пильнував вузький прохід між горами.

Коли Вольф прийшов до шатра графа, щоб довідатися про його здоров'я, Зифрид відразу ж розповів йому про свій вчинок під час його відсутності.

Чесний слуга дуже перелякався і зблід, як стіна: "О, дорогий пане, що ти наробив, твоя жона не є винна, за те я ручаюсь моєю сивою головою! Ця чесна пані була дуже побожна, тому не могла вчинити так приступно, це твій Голя є нікчемою. Вір словам вірного слуги! Я добре знаю, що Голя своїми підслесливими словами опанував твоє серце, але вір мені, він є найбільшим твоїм неприятелем, бо в очі хвалить тебе, а в серці – ненавидить. Відповідно, той є найбільшим твоїм приятелем, котрий не боїться сказати тобі правду в очі, хоч вона тобі не мила, бо наражається на твій гнів. Послухай мене, добрий пане! Відміни свій нерозумно виданий засуд. О, Боже!

Я ніколи б не пробачив собі, мій графе, і вважав би за великий злочин, коли б ти

навіть не вислухав найбіднішого слугу, бо ти на підставі підлого наклепу засудив її на смерть. О, повоздержи свою невгамовну прудкість, щоб пізніше не жалкував ти!"

Подумав граф, що заскоро видав засуд смерті, але ще не знав, на чийй стороні є правда: чи його жінка Геновефа є винна, чи улюблений дворянин. Голя був дуже хитрим і підступно підслесливим, до того ж посланець, якого вибрав Голя, був схожим на нього, посмів закляттям на свою чесність і на все, що є найсвятішим, викликати підозріння графа. Однак на прохання чесного Вольфа вислав граф ще тої самої ночі другого посланця до Голя з наказом, щоб лише стеріг жону в покоях, не дозволяв їй нікуди виходити, але не робив їй жодної кривди. Дав тому посланцеві найкращого коня, звелів якнайшвидше їхати, пообіцяв йому велику винагороду, якщо приїде вчасно до замку і привезе удоволену відповідь.

По від'їзді посланця Зифрид щоразу все більше задумувався, нераз здавалося йому, що Геновефа є невинною, але по хвилі думав, що неможливим є те, щоб Голя, його улюблений слуга, міг його так страшно ошукати. Десять разів на день посилав свого вірного Вольфа, щоб той подивився, чи не повернувся посланець. Цілу ніч не міг заснути, лише думав, з чим він приїде. Нарешті повернувся посланець і привіз страшну звістку, що Геновефу, за його наказом, випроваджено ще тої самої ночі до лісу і там страчено разом із сином.

Коли це почув граф, зблід, як крейда, і з жалю не міг промовити ані слова. Чесний Вольф плакав, мов дитина, всі лицарі в таборі проклинали нерозумний наказ графа і присягали, що як тільки повернуться додому, поріжуть на шматки тіло зухвалого Голя.

Більше ніж рік хворів граф через свої рани, бо неспокій і терзання совісти затримували видужання. Коли він видужав, попросив короля, щоб той звільнив його від служби. Король охоче погодився на це, бо маври були майже цілком розбиті. Граф Зифрид з чесним Вольфом і своєю дружиною поспішив додому.

Коли пізнім вечером в'їхав до першого свого села, нічого іншого не почув від зібраного народу, як лише нарікання на безбожного Голя, котрий вбив їх милосердну пані. Граф зіскочив з коня, привітався зі старшими і допитувався їх, що сталося під час його відсутності. Нічого іншого не чув, крім прокляття на нікчемного Голя і благословенства невинної Геновефи. З неспокійним і закровавленим серцем поїхав далі. Коли доїжджав до брами свого замку, почув звуки веселої музики, бо Голя влаштував, власне, бенкет для своїх помічників. Голя був впевненим у тому, що граф загине внаслідок страшної рани, а він сам стане паном цілого графства.

Через вічні забави і бенкети хотів придавити голос свого сумління, який щораз більше не давав йому спокою. Але тоді, коли він бенкетував, слуги, котрі носили смачні страви і дорогі напої, говорили між собою:

– Побачиш, якщо нам дорогий пан загине, то цей хитрий і підступний Голя стане паном цього замку. Але глянь, який він збентежений і неспокійний.

– Ах, як він дико виглядає, яка його веселість удавана і примушена. Сидить тут так, як убійник перед смертю. Не хотів би бути на його місці і дістати ту нагороду, що чекає його на другім світі.

Врешті граф наказав трубачеві дати сигнал, щоб повідомити про його приїзд до замку.

Замкова сторожа відповіла трубою. На цей голос Голя і всі бенкетуючі зірвалися зі своїх місць, мов громом вражені. "Граф приїхав, граф приїхав!" – всі гомоніли по замку.

Голя, котрий швидше сподівався смерті, ніж повернення свого пана, миттю зійшов на подвір'я замку і з покорою почав тримати за узду коня, поки Зифрид не зіскочив з нього. Граф довго дивився в його лице, не говорячи ані слова. Голя був блідий, наче труп, він аж тремтів від страху, як злочинець перед суровим суддею.

Його зле сумління малювалось в понурому та неспокійному погляді, а його страшна блідість свідчила про його страшний злочин. Про все можна було прочитати у його блідім і дикім виразі обличчя. Тремтячими від страху кроками провів графа до кімнати, ледве втримуючи у руці палаючий смолоскип. Граф побачив сліди найбільшої розтрати і нелад у цілому замку. Всюди зустрічав переляканих його несподіваним

поверненням людей, тільки деякі зі старих слуг привітали свого пана зі сльозами радості.

Коли граф зайшов у лицарську салю, він зняв з голови шолом і зажадав при всіх ключа від замку. Вірному Вольфу наказав замкнути всі замкові брами, кухареві – щоб нагодував змучених дорогою лицарів, потім рукою дав знак, щоб всі віддалилися, а сам пішов до кімнати Геновефи. Застав все в тому самому стані, як тоді, коли Геновефа жила в цій кімнаті. Голя ніколи не заглядував до тої кімнати, щоб не збільшувати докорів сумління. На очі потрапила сорочка з гаптованим написом: Вертаючому з війни лицареві Зифридові – вірна з дружина Геновефа". Знайшов кілька листів, які писала до нього. Кожний з них був пронизаний найбільшою прихильністю, любов'ю і вірністю. З них вчитав, що чесна жона щоденно молилася за його здоров'я і вже наперед тішилася, що привітає мужа, котрий повернеться з війни, сином або дочкою на руках. Завжди думала лише про нього, а його довга мовчанка справляла для неї великий сум, бо Голя перехоплював всі листи графа до неї і навпаки.

Граф сперся на руки і в великому жалю і тузі за Геновефою сидів до півночі. Раптом увійшла до кімнати Берта і дала йому лист, котрий Геновефа написала у в'язниці. Показала йому також низку перлів і, щиро плачучи, розповіла все, що сказала графиня їй останньої ночі, перш ніж її було вбито. Граф не міг більше витримати, плакав, як мала дитина, і постійно повторював: "О, нещаслива Геновефо! Через мою необережність ти вмерла зі своїм сином, якого було дано мені небом! О, я – найнещасливіший з-поміж людей". Даремно старався утішити його чесний Вольф. Несподівано граф встав, зажадав меча і хотів власною рукою вбити нікчемного Голя, але Вольф стримав його, попросив, щоб граф вислухав його і не карав нікого. Зифрид послухав свого слугу і наказав зловити Голя, закувати в кайдани і кинути до тої самої в'язниці, де сиділа Геновефа.

Наказ цей виконали жовніри з великою радістю. На другий день наказав закликати до себе Голя. Перш ніж він постав перед графом, прочитав Зифрид ще раз листа від Геновефи, де були такі слова: "Даруй йому, так як я дарую, бо не хочу, щоб з моєї причини пролилась кров". Вони дуже вразили його.

Коли прийшов Голя, граф сказав до нього зворушливим голосом: "О, Голе, що злого я вчинив тобі, що ти завдав мені таку велику кривду? Що злого вчинили тобі моя дорога жінка і син, що ти їх вбив? Ти прибув до мене бідний, я тебе виховав і любив найбільше за всіх підданих. За що ти мені так страшно відімстив? " Голя сподівався, що граф вб'є його, тому несподівана доброта і лагідність зворушили його серце так, що сказав правду: "Графиня – невинна, як ангел, але я, засліплений злочинною пристрастю, хотів її вбити. Вона відкинула з обуренням мої любовні заяви і відтоді моя дика пристрасть змінилася на страшну небезпеку, я її невинну оббрехав перед тобою".

Граф одержав велике полегшення, коли Голя сам засвідчив невинність Геновефи. Наказав запровадити його назад до в'язниці. Але ще більший жаль огорнув йому серце, коли зрозумів, що він сам наказав убити невинну Геновефу.

Від того часу сум його збільшувався щодня, а меланхолія доходила майже до божевілля. Сусідні лицарі, котрі його дуже шанували, часто відвідували, щоб розвеселити його і потішити. Але жаль графа не мав меж. Постійно сидів у кімнаті Геновефи і ходив лише до каплиці.

Єдиним його бажанням було знайти гріб Геновефи, щоб тіло її поховати похристиянськи. Але ніхто не знав, де вона загинула, бо ті два драби, які мали її вбити, давно щезли, і ніхто не знав, куди вони поділися. Тому відбулася лише відправа за упокій душі. На богослужіння з'їхалися всі навколишні лицарі разом із своїми жінками і дітьми, зібрався майже весь народ, так, що не лише каплиця, але й ціле подвір'я замку наповнилось народом.

Відтак роздав граф бідним милостиню і виставив у каплиці пам'ятник, на котрім була представлена ціла історія життя Геновефи.

Минуло кілька літ. Згодом почав Зифрид виходити з замку, але до цього змусили його товариші, вживаючи всяких засобів, щоб його розвеселити. Один справив бенкет, на котрім грав славний бандурист, інший – урядив перегонки на конях, а третій – запросив його на полювання, яке він любив з маленьких років. Коли лицарі побачили, що

Зифридові дуже подобається полювання, часто запрошували його на нього. Звірів було в околиці дуже багато.

За намовкою Вольфа, оголосив Зифрид також великі лови в своїм графстві і запросив всіх лицарів з околиці. Було це, власне, наприкінці зими.

Лицарі зібралися в замку і чекали, щоб випав сніг. Не довго чекали, випав сніг, і граф вирушив в товаристві численної дружини на полювання. Всі їхали кінно, лише наганячі і служба, що несла живність, ішла пішки.

Загомоніли сурми, і почалися лови. Граф Зифрид натрапив на слід звіра і кинувся за ним у погоню. Звіря швидко втікало через скелі тай забігло до печери Геновефи. Була це, власне, та лань, яка кормила своїм молоком протягом семи років Геновефу і її сина. Граф зіскочив з коня і побіг просто до печери, а, заглянувши в середину, побачив людську постать. Була це Геновефа, котрій вже трохи покращало, але все таки була ще дуже ослабленою і виснаженою, так що здавалося, що належить до другого, а не до того світу.

Граф, здивований побаченням, подумав, що це надприродне явище, і закликав: "Хто ти, якщо ти чоловік, вийди з печери".

Геновефа вийшла, вкрита овечею шкурою, стала перед яскинею і затремтіла від холоду. Переляканий Зифрид відступив кілька кроків назад і спитав: "Хто ти, яким способом ти тут опинився?" Він не впізнав її, але вона впізнала його відразу і сказала: "Зифриде, ти вже мене цілком не впізнаєш? Я ж твоя жінка Геновефа, котру ти засудив на смерть. Але Господь Бог знає, що я невинна".

Зифрид не знав, чи це сон, чи правда, бо остовпів на місці від несподіванки. Він подумав, що це дух Геновефи являється йому в цій печері, тому сказав жалібним голосом: "О, благословенний духу моєї улюбленої жони! Приходиш, певно, щоб мене оскаржити за невинно пролиту кров. Чи це страшне вбивство сталося тут? Чи може в тій печері лежать тлінні останки твого тіла? Так, напевно, і є, а цей дух показується мені тому, що я відважився топтати цю землю, котра перейшла твоєю кров'ю невинною. Ах, зникни, благословенний духу, бо вже достатньо гризе мене сумління. Повернись до вічного спокою і молися за мене, убійника, що є найнещаснішим від усіх людей, для котрого нема вже на тій землі жодної потіхи, або покажися в ангельській ясності і скажи, що даруєш мені мою провину".

"Зифриде! – сказала з плачем Геновефа, – Зифриде, найдорожчий мужу! Я – Геновефа, твоя правдива жінка, я ще живу. Добрі люди, які мали мене стратити, дарували мені життя з такою умовою, що я ніколи не вийду сама до людей, а залишуся в цій печері де, як бачиш, живу в найбільшій нужді". Але Зифрид з великого переляку не розумів жодного слова Геновефи, тільки дивився на неї як на духа, тому Геновефа наблизилася до нього і взяла його за руку. Але він, тремтячи від страху, закликав вразливим голосом: "Ах, пусти мене, твоя рука є холоднішою від льоду!" Ще раз відізвалася Геновефа: "Ах, Зифриде, найдорожчий мужу! Чи вже цілком не хочеш пізнати свою нещасну жінку? Придивися до мене краще. На! Маєш мою руку: приглянься до того перстня, який я дістала від тебе. Не бійся". Тільки тепер впізнав її Зифрид, кинувся до її ніг, душевно дивився на неї, не в змозі від радості жодного слова сказати. Нарешті сльоза покотилася по його лиці і сказав він зворушеним голосом: "То це ти, моя найдорожча жінко! Ти, Геновефо, в такій страшній нужді! І це все сталося через мене. А я не вартий того, щоб ця земля носила мене на своїй поверхні. Як я смію піднести очі на тебе? Чи можеш мені ще дарувати ту провину?"

На ці слова сказала Геновефа з плачем: "Любий Зифриде! Я ніколи не гнівалася на тебе, бо я знала, що тебе ошукав цей нікчемний Голя. О! Встань лише, нехай пригорну тебе до серденька, чи бачиш мої радісні сльози?" Граф глянув на Геновефу і сказав: "Що? Не почую з твоїх уст жодного закиду? О! Ти – ангел доброти! І тебе, такого ангела, я міг так тяжко покарати? " Але Геновефа відповіла йому: "Заспокійся, все що сталося, вважай за іспит Божий. То все сталося для мого добра. Вигода і розкоші світу могли би мене зіпсувати. Тут, на тій пуші, знайшла я Бога і небо". Коли це говорила Геновефа, надійшов Болеслав, одягнений в сернячу шкіру. Босим йшов по снігу, що грубо лежав на землі, під пахвою ніс в'язку зел, що знайшов біля джерела, а в руці держав корінець, котрий смачно

смоктав.

Коли побачив графа в гарнім лицарськiм вбраннi, спочатку перелякався, але потiм пiдiйшов до Геневефи i запитав: "Мамо! Чи це також один з тих людей, що хотiли тебе вбити?" Пiсля тих слiв взяв Геневефу за руку i сказав: "Не плач, дорога мамо, я не дам зробити тобі жодної кривди. Нехай спочатку мене вб'є, перш нiж мав би тобі зробити якусь кривду". Геневефа вiдповіла радiсно: "Любий сину, не бiйся нiчого! Це є наш батько. Диви! Вiн плаче над нашою нуждою. Бог пiслав його сюди, щоб вiн врятував нас i взяв з собою до дому".

Хлопець обернувся i мило глянув на графа. Його гарнi кучерi, бистрий погляд i високе чоло були неначе образом графа. Зифрид взяв його на руки, поцiлував в чоло i сказав: "О, мiй сину, мiй сину, моє найдорожче дитя!" В тому захопленнi пiднiс очi до неба, рукою пригорнув Геневефу до серця i з глукбини душі закликав: "О, Боже, Боже! Це завелике щастя для мого збожеволілого серця. Зразу вперше оглядаю найдорожчого сина i знаходжу улюблену жону, котру я вже вважав померлою. Так є, наймилосерднiший Боже! Ти чудесним способом вмиєш винагородити кiлькалiтню нужду в одній хвилині. За все це дякую Тобі, Боже!" А хлопець, бачучи зворушення родичiв, зложив руки i закликав: "Дякую Тобі, наймилосерднiший Боже, за те, що Ти пiслав сюди дорогого батька". Якийсь час всi троє стояли мовчки, бо лише їхнi серця вiдчували те, що не можливо висловити.

Мовчанку перервала Геневефа, запитавши мужа: "Чи живуть ще мої дорогi родичi? Як їм поводитися, чи знають про те, що я невинна? Ах! Вже сiм рокiв оплакують мою смерть". Граф вiдповiв: "Живуть i знають про твою невиннiсть. Зараз же пiшлю до них посланця з вiсткою, що живеш".

Геневефа подякувала Богу: "О, дякую Тобі, Боже! Ти вислухав мою молитву i виконав моє найбільше бажання. Ти вернув мені мужа, показав мою невиннiсть, врятував мене вiд смерти, вiддав дитя в руки батька i ще даєш мені нагоду побачити моїх найдорожчих родичiв. О! Ти є джерелом невичерпної доброти i ласки".

Вiдтак запровадила Геневефа свого мужа до печери, бо вже не могла довше босою стояти на снiгу. Зифрид оглянув в печері всi речi, сiв коло Геневефи, взяв хлопчика на колiна, подивився з яскині на гострi скелі й темнi ялиці i сказав: "О, Геневефо! Яким чудом Всемогучий Бог втримав тебе на тiй глухій пуші при життi? Чи вiн прислав ангела з неба, щоб тебе кормив? Це вже переходить межу людської природи, щоб дочка князя, вихована у великих розкошах, прожила сiм рокiв без кусника хлiба, без вогню зимою, без одежі i черевикiв та ще й не гнiвалася на мене, за те що я є причиною її нужди".

Геневефа перервала його i з усмiшкою вiдповіла: "Заспокойся, дорогий мужу, i не говори мені про це бiльше. Бог все знає найкраще, i на сiй пуші я зазнала не одної потiхи. Але не говорiм про це. Глянь краще на наше дороге дитя, якi гарнi рум'янці вiн має. Хоч вихований на найпростiших стравах, але є здоровим i сильним, тому заспокойся i подякуй Богу". Вiдтак розповіла йому, як Бог послав їм лань, котра годувала їх весь час. Здивований граф сказав iз запалом i захопленням: "Чудеснi i невичерпнi є дороги спасення людей. О, не забувай нiколи, мiй сину, що твiй рiдний батько вiдкинув тебе, а твоя бiдна мати умирала з голоду i з холоду через мою нерозвагу. Коли б не милосердiє Бога, то ви вмерли б тут у тiй пуші. Бог послав мені це звiря, яке показало дорогу до вас. Так чудесним способом допомагає Господь Бог людям у найбільшій бiдi. Покладаймо завжди на Нього свою надію, а Вiн нас нiколи не опустить".

ПОВЕРНЕННЯ ГЕНЕВЕФИ ДО ЗАМКУ

Нарештi всi троє вийшли з печери дуже радiснi. Перед печерою граф зняв iз себе сiрбну трубу i голосно затрубив, щоб прикликати лицарiв. На голос труби збiглися лицарі i слуги графа. Всi дивилися на блiду i знеможену Геневефу, котру граф тримав за руку, i на блiдного хлопця, що обвив руками шию графа.

Зацiкавлені люди оточили графа i з шанування стояли серед глибокої мовчанки, бо бачили, що цi троє були заплакані. До них звернувся Зифрид: "Хоробрі лицарі, i ви, гарнi слуги! Це є моя жона, Геневефа, яку ми вважали мертвою, це мiй син, на ім'я Болеслав".

Слова ті спричинили запальний подив. Всі почали голосно говорити між собою і було чути такі слова: "О, Боже, це наша дорога графиня! Чи її не страчено? Чи може встала з гробу? А який гарний цей хлопець".

Граф розповів їм в кількох словах всю історію, потім видав накази своїм слугам. Одних послав за одягом, а іншим наказав приготувати все для гостини. Сказав також розпалити вогнище, щоб Геновефа зігрілася, а сам розкинув на снігу, коло вогнища, коц, посадив Геновефу і накрив її плащем. Всі лицарі, яких лише знала Геновефа, старались протиснутися до неї, вони дуже радісно вітали її, а деякі навіть плакали. Найбільше тішився старий Вольф, який, цілуючи її руки, сказав, плачучи: "Ласкава пані! Тепер, коли тебе бачу, тішуся, що маври пощадили мою сиву голову, тільки тепер охоче вму". Відтак взяв на руки хлопчика і, цілуючи його сердечно, додав: "Витай, дороге дитя! Якщо ти є живим образом твого батька, лагідний і терпеливий, як мати, та добрий і побожний, як твої родичі!"

Болеслав спочатку був несміливим, бо ще ніколи не бачив стільки людей, але з часом ставав щоразу сміливішим. Тому, коли бачив щось нове, часто запитував, що це. Всі, а найбільше чесний Вольф, тішилися з його питань, хоч вони нераз були дуже смішними. Побачивши коня, хлопчина подумав і запитав у батька: "Отче, скажи мені, чи це є також люди з чотирма ногами?" Коли лицарі злізли з коней і привели йому коня, Болеслав поцікавився: "Тату, ти зловив тих звірят? В нашому лісі немає таких". Коли розпалювали вогнище, здивований хлопець сказав: "Мамо, чи ті люди принесли собі з неба блискавки, чи ласкавий Бог позичив їм свої вогняні громи?" Коли Болеслав сів біля вогню і зігрівся, роздумував далі: "Це є дар неба, правда, мамо, якщо б ми знали про нього раніше, то попросили б Господа Бога, щоб нам дав його".

Підчас обіду, котрий спожили при вогні, увагу хлопчика привернули фрукти. Він взяв гарне червоне яблуко і запитав: "Отче, у тебе, напевно, не було зими, якщо у тебе є такі свіжі овочі. Ах, як гарно має бути у тебе!" Після цього подивився на склянку і, обережно тримаючи її, міркував: "Це не топиться, а я думав, що воно зроблене з льоду". Коли Болеслав довідався, що це скло, і з чого воно зроблене, сказав: "О, скільки ж речей робить Бог, про які я навіть не маю поняття". Найбільшу радість у нього викликало те, що через скло він бачив матір, батька і всіх присутніх. Коли слуга поставив перед ним срібний блискучий таріль, в котрім хлопчина побачив своє відображення, то спочатку дуже злякався, тому що не міг збагнути, яким чином це сталося. Найбільше його тішило і забавляло те, що коли він набирав грізного вигляду, то так само робив хлопець в тарілці, а коли він усміхнувся, то і хлопець усміхнувся. Зі всього того гості весело сміялися, хоч ще недавно ревно плакали.

Коли обід закінчився, приїхав посланець з одягом. Геновефа увійшла до печери, впала на коліна перед хрестом, подякувала Богу за чудесне врятування, а після цього вдягнулася. Вона вийшла з печери з дерев'яним хрестиком. Всі рушили в дорогу. Назустріч їм їхала карета і йшло багато людей. Коли в'їжджали до замку, то брами були настільки переповнені людьми, що не можна було протиснутися, щоб побачити графа з жінкою і дитиною.

Нарешті знайшлися Гінцу і Кунц, ті, котрим було наказано стратити Геновефу, але котрі подарували їй життя, прийшла і та дівчина, котра приходила до Геновефи у в'язницю. Граф нагородив їх великими подарунками. А дівчина, яка вже стала жінкою, подала Геновефі вінок з білих квітів та барвінку, котрий свідчив про її невинність. Втомлена, важко хвора, Геновефа увійшла до свого покою, де ще довго розмовляла з дочкою кухаря. Потім лягла спати, а Берта, в знак поваги до Геновефи, залишилася коло неї.

У той час, коли в замку була велика радість, у родичів Геновефи був смуток. Тому Зифрид вирішив вислати до них посланців, щоб ті розповіли їм радісну новину, про те що Геновефа жива. Старий Вольф взяв коня, десяткох лицарів і вирушив у далеку дорогу.

По дорозі вони заїхали до єпископа, котрий саме давав шлюб Геновефі. Посланці продовжили свою путь разом з ним.

Коли єпископ з веселим обличчям увійшов до хати, то наказав нікому не сумувати.

"Яков сумував, а в кінці найшов Йосифа, то і ми так радостні держімся", – промовив він. "Та де там, хіба що в небі", – відповіли родичі. "І на землі, – сказав єпископ, – Геневефа жива". Увійшли посланці і розповіли все про Геневефу. "Коли так, – сказав батько, – то поїдемо відвідати і побачити їх".

Коли приїхали, щиро вітали всіх і плакали з великої радості, промовляючи: "О, Судний Боже, в ділах своїх тебе до тепер ми мали за померлу". Тому єпископ сказав слова благословенства: Щасливий той, що по Божому тримається. В терпінню Господь нагородить його в кінці життя вічного". Терпіння Геневефи стало благословенням цілого краю.

Геневефу відвідували всі люди і вона всіх потішала, неначе сам Ангел з неба, постійно повторюючи: "Уповайте на Бога, а Бог заступить і потішить. Він з небезпеки нас виратує. Бо хто тільки на Бога надіється, той ніколи з дороги не зблудить".

Болеслав жодну дитину не відпускав без подарунка, бо його маленьке серденько дуже раділо, коли всім було добре.

Голя засудили на смерть. Та Геневефа не хотіла цього, вона випросила, щоб його не страчували. Засуд змінили на довічне ув'язнення. Усі люди, котрі відвідували Геневефу, хотіли побачити Голя. Засуджений мав страшний вигляд: розкуйовджене волосся, зарослу бороду. Коли хтось підходив до нього під віконечко, то він кричав: "Вбивайте мене швидше, бо я, безчесний, пролив невинну кров, тепер мене мучить совість, та совість, як іржа, гризе мене. Я дуже мучусь". Згодом бив головою до стіни та кричав: "Що я наробив?!" – і, мов безумний, дерся по стінах. Хто бачив все це – казав: "О, Боже, який ти справедливий, коли за гріх караєш".

Діти, котрим Геневефа з Болеславом розповідала про їхнє життя в пустелі, хотіли побачити лань. Зифрид наказав збудувати для звірятка стаєнку і наказав доглядати за ним одній дівчинці. Коли лань поселилася на подвір'ї, вона часто бігла до Геневефи по сходах до її кімнати, спинити її було не можливо. Вона нікого не боялася, йшла кожному до рук, а діти мали від неї велику радість.

Як довго після цього жила Геневефа – невідомо, досить того, що жила і немало ще добра зробила для людей.

Одного разу, при хворобі, прикликала Болеслава до себе і поблагословила його: "Дитино дорога, най тебе поблагословить Бог, завжди пам'ятай про бідних, помагай їм, не будь гордим. Люби Бога всією душею, а людей – як самого себе, щоб ти був щасливим аж до смерті. А по смерті, щоб ми зустрілись у небі!"

Померла Геневефа і поховали її. Всі люди гірко плакали, найбільше тужили Зифрид і Болеслав. А бідна лань прийшла до її могили і лягла на неї. Бідне звірятко залишилося там, не хотіло нічого їсти. Одного ранку знайшли лань на могилі неживою. Зифрид збудував пам'ятник Геневефі, а коло неї на камені виточив лань.

У пустелі, коло печери, Зифрид збудував каплицю. Потім у тій місцевості поселились люди. А пастушки показували їм печеру, в котрій Геневефа разом із дитиною прожила сім років.